

actes, entre els quals esmentarem: Diada del llibre montserratí, conferència de Dom Anselm M.ª Albareda sobre «El llibre a Montserrat», festa de la restauració de Santa Cecília amb parlament de l'arquitecte restaurador Sr. J. Puig i Cadafalch, apertura al públic dels museus (egiptològic, bíblic, arqueològic, de prehistòria montserratina, del llibre i iconografia també montserratins, etc.), inauguració d'un monument a l'abat Oliva fundador del monestir, audicions de música de mestres de Montserrat dels segles XVII i XVIII.

En altres llocs de l'ANUARI donem compte detallat d'algun d'aquests volumets, així com d'altres publicacions aparegudes en ocasió de les Festes jubilers com són els llibres del P. Albareda, *Història de Montserrat* i *L'Abat Oliva fundador de Montserrat*. Ens cal afegir que aquelles festes tant com la celebració, anterior de dos anys, del XIV centenari de la promulgació de la Regla de Sant Benet, han estat motiu de la publicació d'una magna obra de bibliografia d'aquella Regla que està en vigílies de sortir de la impremta del monestir.—A.-M.

EPIGRAFIA

Noves inscripcions ibèriques

En aquests darrers temps han estat assenyalades a Catalunya i terres veïnes algunes noves inscripcions ibèriques que ressenyarem a continuació per a informació dels especialitzats en aquests estudis. Nosaltres ens limitarem a fer-ne una descripció externa acompanyada de documents gràfics i de les notícies, sempre de gran importància, referents a la forma com s'han efectuat les troballes respectives.

Els textos a què ens referim, de molt diversa importància dintre del conjunt epigràfic ibèric, són en nombre de quatre: una llarga inscripció gravada en una plaqueta de plom, procedent del poblat ibèric de La Bastida (Mogent, província de València); altra inscripció molt més curta, gravada en un vas de plata, trobat en el poblat ibèric del Castellet de Banyoles, prop de Tivissa (Ribera d'Ebre); una inscripció de pocs signes en una estela de pedra trobada a les Masies de Voltregà (plana de Vic) i, finalment, altra inscripció, encara més breu, en una estela de pedra trobada fa molts anys a Badalona, però no assenyalada fins fa poc.

INSCRIPCIÓ DE LA BASTIDA (figs. 368-371).

Fou descoberta el 28 de juliol de 1928 a les excavacions del poblat de La Bastida de «Les Alcuses», realitzades pel «Servei d'Investigació Prehistòrica de la Diputació de València», sota la direcció dels senyors Isidre Ballester i Lluís Pericot (1).

El poblat de La Bastida està situat en una llima de l'anomenada Serra Grossa, divisòria entre les conques dels rius Albaida i Montesa, afluents del Xúquer, i dintre de la partida de Les Alcuses, terme de Mogent. És un gran poblat en el qual es troben materials ibèrics consistents especialment en ceràmica sense pintar i pintada, aquesta darrera de decoracions pobres com solen esser-ho en aquesta zona lleuantina; ceràmica hel·lenística de vernís negre lluent trobada en quantitat considerable i uns pocs fragments de figures roges dels últims moments d'aquest estil. Les habitacions, de planta rectangular, no es pot dir encara en quina disposició general estaven agrupades ja que les excavacions són tan sols començades. No ha estat trobada cap resta de terrissa romana ni en la prospecció general del poblat ni en les excavacions fetes fins ara a la part central. En canvi, la cendra que es troba en molts llocs, el fet

Fig. 368.—Lloc de troballa de la inscripció de La Bastida, sota una pedra de molí, en el punt de coincidència de les dues sagetes

(1) BALLESTER TORMO, I., PERICOT, L.: *La Bastida de «Les Alcuses» (Mogent)*. Archivo de Prehistoria Levantina, vol. I, 1928, pàg. 179 i seg., làms. VIII i IX.

Fig. 369. — El plom de La Bastida tal com fou trobat abans d'ésser desenrotllat (1/1)

verticals produïts per la forma en què estava enrotllada la làmina dificulten poc la determinació dels signes.

Es aquesta inscripció la segona en llargària de les ibèriques fins ara conegudes, superada únicament per la de La Serreta, d'Alcoi (1), però més llarga que la del plom de Pujol (Castelló) i la de la placa de bronze de Luzaga (Guadalajara) que són, en aquest concepte, les que la segueixen. Té, efectivament, 157 signes gravats en la cara que Ballester-Pericot anomenen B, i que nosaltres anomenarem I o anvers (fig. 370), y 86 en la que anomenen A, a la que donarem nosaltres la denominació de II o revers (fig. 371).

La superfície de les dues cares havia estat prèviament dividida per un ratllat horitzontal o pauta. El nombre de ratlles en la cara I és de quatre, que deixen per tant cinc compartiments, i de

Fig. 370. — Plom de La Bastida : Anvers amb el text I (5/6)

cinc amb sis compartiments en la II. Aquestes ratlles, fetes a punxó i fortament gravades, són horitzontals, però la mà que va traçar-les, cadascuna d'elles d'una sola tirada, en especial en la cara II no va ésser molt dreturera, de manera que el seu paral·lelisme és sols relatiu. L'objecte de tals

(1) Sols en part ibèrica, ja que si ho és per la llengua, no passa el mateix pels caràcters escripturaris, que són grecs jònics.

Ratlla tercera. Consta dels 35 signes següents agrupats en la forma que es pot veure a continuació:

·F41W91Δ19‡·Φ11W91Δ19‡:ΦΛ1010□.ΦΛ9X+94↑

Tota la línia ha estat titllada i la ratlla del titllat ha estat feta en dos moments diferents o, al menys, en dos cops de mà, el primer probablement ja que no hi havia cap motiu per aixecar la mà i reprendre la línia en un punt pròxim, però diferent. Les observacions fetes en la ratlla anterior en relació als punts divisoris es podrien repetir en aquesta i en les següents.

Ratlla quarta. Hi ha en aquesta ratlla 38 signes, la distribució dels quals donem a continuació:

·Φ412Φ99Δ49‡:ΦΛWYMQ‡:ΦΛM79Λ9‡:ΦΛWYMQ‡:ΦΛY79‡W

Ha estat igualment titllada amb dos trets.

Ratlla cinquena. Els signes l'omplenen en la seva totalitat. Són en nombre de 41:

:Φ412Φ99Δ49‡:ΦΛ9X+94↑:ΦΛ1)/4‡:ΦΛ901994↑:ΦΛY79‡Y7Λ

Una ratlla, única en tota la longitud de la línia, titlla la totalitat d'aquests signes.

COSTAT II. Ens apar que fou escrit posteriorment i com d'una manera suplementària. Els signes són fets amb menys cura; les línies de punts que acaben cada grup de signes han estat dibuixades sens aixecar el punxó del plom, però, altres vegades, al contrari, són punts finíssims, quasi invisibles. Hi ha dos textos diferents en aquesta cara del plom: l'un, principal, de quatre ratlles, i altre, secundari, escrit també de dreta a esquerra, però invertint el plom, de manera que les línies dels dos textos s'haurien trobat pel llur acabament si haguessin estat més llargues. A la part dreta superior hi han dues fines ratlles verticals creuades per una d'horitzontal.

A la ratlla superior donada pel pautat no hi ha cap signe. A la *ratlla segona* n'hi han 18 distribuïts, ens sembla, en tres grups, amb la particularitat que el primer signe és precedit de tres punts molt lleus. Dits signes són els següents:

WΛY79‡Y7Λ:WY79‡Y7Λ:WY79‡Y7Λ

Com ja hem dit estan dibuixats amb molt poca cura i tenen certes diferències respecte als de l'anvers de la làmina. No tenim pas la completa seguretat de què la nostra transcripció sigui exacta, especialment en el grup WY79 al que segueix un séc del plom que ens perjudica molt la claredat.

A la *ratlla tercera* hi ha 20 signes repartits també en tres grups o mots que copiem a continuació:

WY79‡Y7Λ:WY79‡Y7Λ:WY79‡Y7Λ

En la *ratlla quarta* sols n'hi ha 12, en dues paraules. Són:

WY79‡Y7Λ:WY79‡Y7Λ

La divisió dels dos mots resta insegura a causa de l'esquerda de què hem parlat, que passa pel lloc precís on podien haver-hi els punts divisoris.

La *ratlla cinquena* té, en aquest sentit, 17 signes o lletres que formen sols dues paraules:

WY79‡Y7Λ:WY79‡Y7Λ

Hi ha dos signes que resten totalment dubtosos, que són el quart i el vuitè a comptar de l'esquerra, prescindint en el compte de la línia de punts terminal; el quart podria ésser altra línia de punts convertida en una ratlla vertical; en el vuitè es dibuixen dues ratlles verticals unides per altres inclinades.

La *ratlla sisena* resta buida en l'escriptura traçada en aquest sentit. Però girant la plaqueta veiem en la *ratlla cinquena* dos únics signes: ∇ i en la sexta altres 17, que són:

9A99+WYMM7:+Δ4WY19M

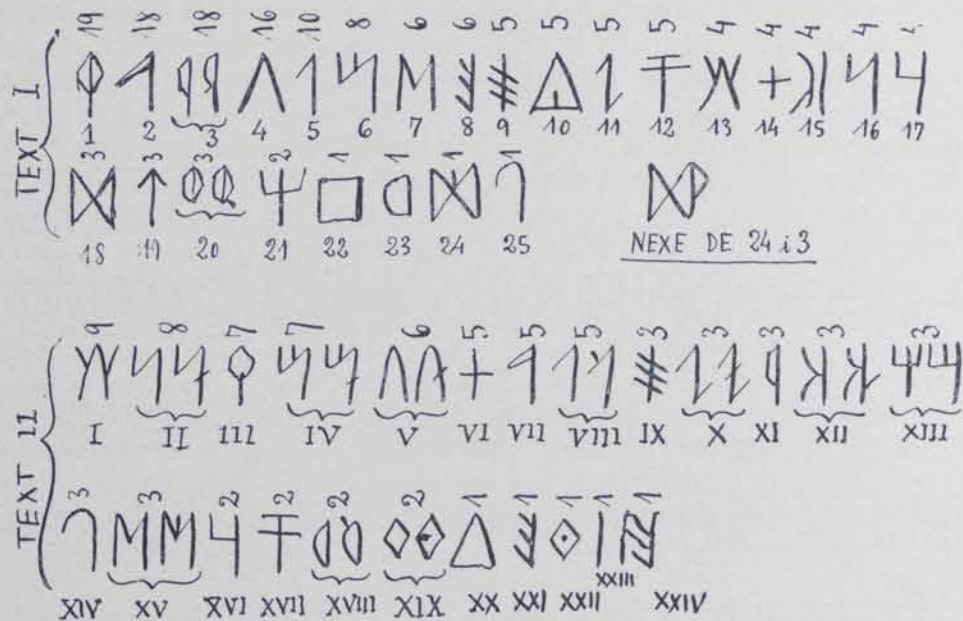
Tot ells apareixen molt lleugerament gravats.

L'ALFABET. Si de la descripció de la plaqueta passem a l'estudi de les lletres (estudi, no cal dir-ho, absolutament provisional) podrem fer algunes observacions no mancades d'interès.

L'alfabet de La Bastida és molt nombrós, cal considerar-lo per la llargària total del text i pel nombre de signes un alfabet complet o gairebé complet amb la particularitat d'existir algunes diferències entre les dues cares de la plaqueta, o sigui entre els textos I i II, en quant als signes que apareixen en un i altre i en quant a la freqüència del seu ús. El text I conté 24 signes ben diferenciats i altre de dubtós, a més d'un nexse de dues lletres; el text II 20 lletres que coincideixen amb I encara que varies d'elles tenen petites diferències gràfiques, especialment l'afegidura, molt característica, de ratlletes suplementàries. Hi ha doncs quatre signes o lletres en I que no són en II, però en II hi ha un parell de lletres al menys, que no són en I, a més d'altres dues que no ens atreviríem a dir que hem interpretat rectament. En canvi el signe que en I semblava dubtós surt aquí força clar.

Heus aquí l'alfabet de La Bastida amb les principals variants en la forma d'un mateix signe o lletra (fig. 371).

Es fàcil de veure com existeixen divergències entre l'anvers i el revers en quant a la freqüència de l'aparició d'uns o altres signes. Els signes indicats en la figura 13 amb els números 1,

2 i 3 són clarament els dominants en l'anvers, els 13 i 17 són absolutament secundaris i en canvi són els que dominen en els revers on tenen els llocs I i II. El primer, o sigui l'I, apareix nou vegades entre un total de 86 signes en lloc de sortir sols quatre vegades entre 157 signes. El segon vuit vegades per quatre. En canvi el 3 de l'anvers és l'onzè del revers i apareix divuit i tres vegades respectivament; el 2 també divuit vegades per quatre, etc. No cal pas demanar l'aparició de signes idèntics en la mateixa proporció, però de totes maneres la divergència és prou gran per a remarcar-la. Ja veurem, però, que aquestes observacions de freqüència queden modificades encara que no anul·lades per la repetició de mots.

Entre els signes de l'anvers i revers que poden considerar-se, ens sembla, idèntics malgrat petites diferències esmentarem: 1 i III, 15 i XII, 23 i XVIII, 10 i XX. Naturalment que 18 i 24 (tots dos de l'anvers) podrien considerar-se relacionats. El nexa 26 està format de les lletres 18 i 3, aquesta darrera invertida.

L'ALFABET DE LA BASTIDA COMPARAT AMB ELS ALTRES ALFABETS IBÈRICS. Diferents vegades s'ha insistit, i darrerament Gómez-Moreno amb la seva autoritat en aquestes qüestions (1), en l'existència no d'un alfabet-ibèric sinó de múltiples alfabets, més diferenciats entre ells que no l'alfabet grec i el llatí per exemple. Fer, com Cejador (2) un garbuix amb tots els signes ibèrics reduint-los a un sol alfabet és allunyar les poques possibilitats que hi ha d'avençar un pas en el problema de les llengües ibèriques.

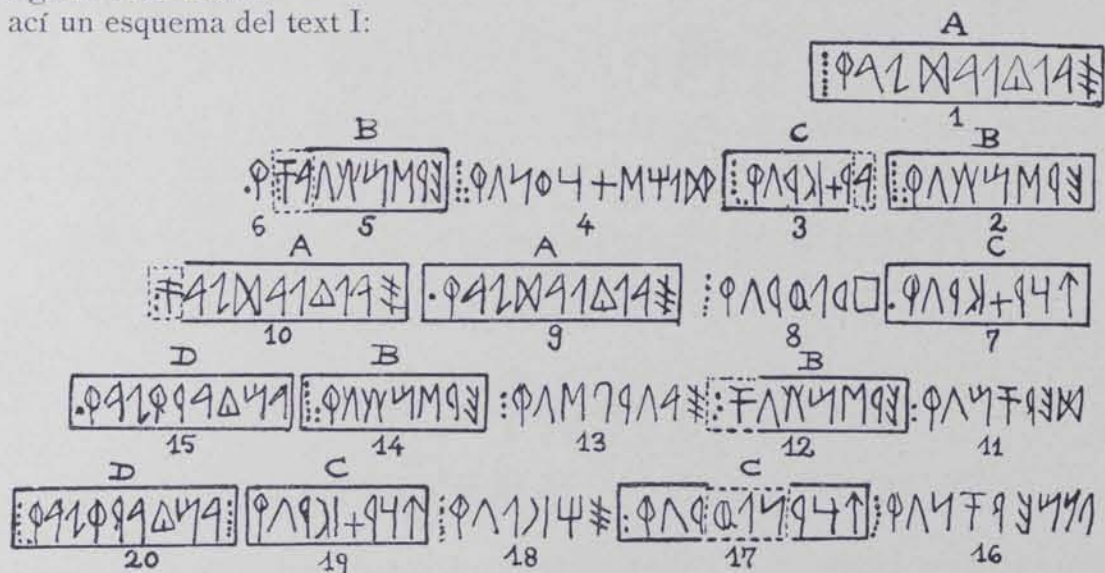
En aquesta exposició, tota sumària, ens limitarem a considerar els alfabets destriats per Gómez-Moreno en el seu treball esmentat. No cal sumar-hi el d'Alcoi que l'il·lustre professor de Madrid, amb tanta de facilitat per la mateixa evidència de la cosa, ha demostrat, sense discussió possible, ésser un alfabet grec jònic absolutament corrent. Per a veure-ho n'hi ha prou amb posar costat per costat els signes d'Alcoi i un alfabet grec de lletres majúscules.

Però l'alfabet de La Bastida és un alfabet completament ibèric. Tot seguit es veu que la similitud més gran és amb els alfabets que Gómez-Moreno anomena tartessis, en canvi la divergència amb els alfabets del N. de la Península: el de Castelló i el que el tantes vegades esmentat arqueòleg anomena de «las monedas ibéricas con representación de jinete», és completa: el nombre de signes similars és amb prou feines de quatre o cinc i encara d'un dibuix quelcom diferent. En canvi dels 26 signes que Gómez-Moreno fa figurar en l'alfabet epigràfic tartessi, 14 els trobem clarament a La Bastida. A més l'escriptura, tal com hem dit, va de dreta a esquerra com és comú en el S. de la Península en oposició al centre i N. Aquestes constatacions poden ésser de la major importància per a determinar la línia fronterera de les diferents regions de la cultura ibèrica. En quant a la vàlua fonètica d'aquests signes, com diu amb tanta de raó Gómez-Moreno, tot el que es digui és molt hipotètic.

EL CONTINGUT DEL TEXT DE LA BASTIDA. Malgrat que la ignorància del valor fonètic dels signes de La Bastida i de la significació ideològica dels mots formats amb aquelles lletres sembli tancar la porta a tot comentari sobre el text en qüestió, fàcilment es poden fer algunes observacions no del tot mancades d'interès, especialment perquè reforcen la gran divergència existent entre els textos I i II.

El text I està ple de paraules o grups de signes repetits, mentres que en II no es repeteix més que alguna desinència.

Heus ací un esquema del text I:

que amb major claredat que totes les explicacions ens presenta la seva estructura interna. Expresem amb les lletres A, B, C, D els quatre grups repetits i numerem de l'1 al 20 els mots o grups de signes d'aquest costat de la plaqueta.

(1) GÓMEZ MORENO, M.: *De epigrafia ibérica. El plomo de Alcoi*. Revista de Filología española, vol. IX, 1922, pàgs. 341-366.

(2) CEJADOR, JULIO: *Ibérica I*. Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria, vol. IV, 1926, pàgines 130-225.

A, apareix en la línia primera (únic mot que hi ha) i dues vegades seguides en la línia tercera (mots 9 i 10), bé que en la 10 canvia la darrera lletra. B, és el mot 2 (primera paraula de la segona ratlla), i apareix novament en els grups 5, 12 i 14, exactament igual en 14, i amb la desinença canviada en 5 i 12. C, surt en forma tipus en els mots 7 i 19, canviant el començ en 3 i variant les lletres centrals en 17. Finalment D, es repeteix sens variació en els grups 15 i 20.

Anotarem també que la paraula 8 té les seves cinc darreres lletres iguals a les del mot 17 (un dels mots del grup C); que el signe número 1 de la taula alfabètica (fig. 371) es troba al final de disset dels vint mots o grups de signes esmentats; també que els grups típics de final de paraula són formats dels signes 1 i 4 (dotze vegades) i 1 i 2 (quatre vegades). El signe 9, els cinc cops que surt és en principi de paraula. Aquestes observacions fan perdre part del seu valor a les fetes respecte la freqüència de l'aparició dels signes. El resultat obtingut, fetes les necessàries eliminacions de mots repetits, entre les 92 lletres que queden, no acosta però excessivament el text I del II.

En el text II cap dels tretze grups que comprèn no és repetició dels del text I, ni es repeteixen entre ells mateixos. Anotem sols les terminacions dels grups 3 (final de la primera ratlla) i 7 (primer de la tercera ratlla escrita) i dels grups 5 (segon de la segona ratlla) i 9 (primer de la quarta ratlla). Ja hem advertit les majors dificultats de transcripció d'aquesta cara de la plaqueta.

SIGNIFICAT DEL TEXT DE LA BASTIDA. Tot el que es digui sobre el contingut d'aquests textos, com de tots els ibèrics, s'acostarà més a la fantasia que a altra cosa. Però de la mateixa manera que Gómez-Moreno apunta que els ploms d'Alcoi i Pujol semblen tenir caràcter religiós i el bronze de Luzaga pugui ésser un pacte o tractat (cosa que recolsa el material durable sobre el que va ésser redactada la inscripció) nosaltres apuntaríem que el de La Bastida podria ésser un compte o un seguit d'apuntacions de caràcter com si diguéssim comercial. Els conjunts de punts tindrien la vàlua de numerals, les ratlles serien apuntacions successives, tal vegada cada una d'elles referents a una persona o entitat diferent, la repetició de mots matèries repetides, les paraules titllades anotacions ja caducades. Tot això és aplicable particularment al text I; en el II les circumstàncies són diferents. No cal dir que tot això és una simple suggestió.

Es clar que els mateixos elements: repetició de paraules, grups de punts, paraules titllades, etc., podrien induir a pensar en un text màgic, encara que no pròpiament religiós. Es sabut que en els textos d'aquesta classe la repetició de mots és freqüent, i que el titllar-los pot tenir una vàlua explicable en escrits d'aquesta classe. Com hem dit, la plaqueta fou trobada en una cambra que no tenia de cap manera caràcter de santuari i que més aviat semblava una de tantes habitacions d'ús comú i ordinari, però la plaqueta, perfectament enrotllada, estava com amagada sota la pedra fixa d'un molí de mà. Aquest lloc evidentment és extemporani, el fet de posar la allí i d'enrotllar-la, per a reduir el seu volum i fer-la menys visible, sembla indicar el desig de preservar-la de caure en mans d'algú. Aquests fets materials lliguen més amb un suposat caràcter màgic que amb el caràcter comercial. Es ben cert que la persona que amagà precipitadament la plaqueta sota el molí, en un lloc i una cambra que no podien inspirar cap sospita de contenir aquell objecte preciós per al seu posseïdor, si ho féu per a que no caigués en poder d'un enemic, tal vegada en el moment en què el poblat era envaït per l'assaltador, aconseguí plenament el seu objecte. La plaqueta restà ignorada, el seu propietari degué morir sense retirar-la de les runes de la seva casa i de la seva vila, ¡com ha passat amb tants de tresors!, però tampoc l'invasor en tingué esment, encara que per a ell el valor de la plaqueta amb les seves indicacions màgiques devia ésser molt petit. Han hagut de passar més de 2000 anys fins arribar el moment de la seva afortunada invenció.

INSCRIPCIÓ DE TIVISSA (fig. 372).

En el lloc anomenat Castellet de Banyoles, terme de Tivissa, que és una eminència que domina l'Ebre d'una manera admirable, s'han fet diferents vegades interessantíssimes troballes ibèriques: fa molts anys un tresor amb unes arrecades d'or i monedes saguntines, emporitanes i d'altres llocs (1); en 1925 unes figuretes d'uns bous de bronze juntament amb unes monedes (2), més tard (1927) un tresor de vasos de plata. Fins 1930 no s'hi havia realitzat cap excavació, encara que l'escampall de terrissa ibèrica i hel·lenística que cobreix tota la partida delatava

(1) BOSCH GIMPERA: *Troballes a Tivissa*. ANUARI. 1913-14, Crònica, pàgs. 120-124.

(2) Museu d'Arqueologia de Barcelona. El Sr. TELESFORO D'ARANZADI publicà els primers en el treball: *Acerca de un yugo ibérico*. Memorias de la Academia de Ciencias y Artes de Barcelona, vol. XXI, 1929, pàgs. 491-497.

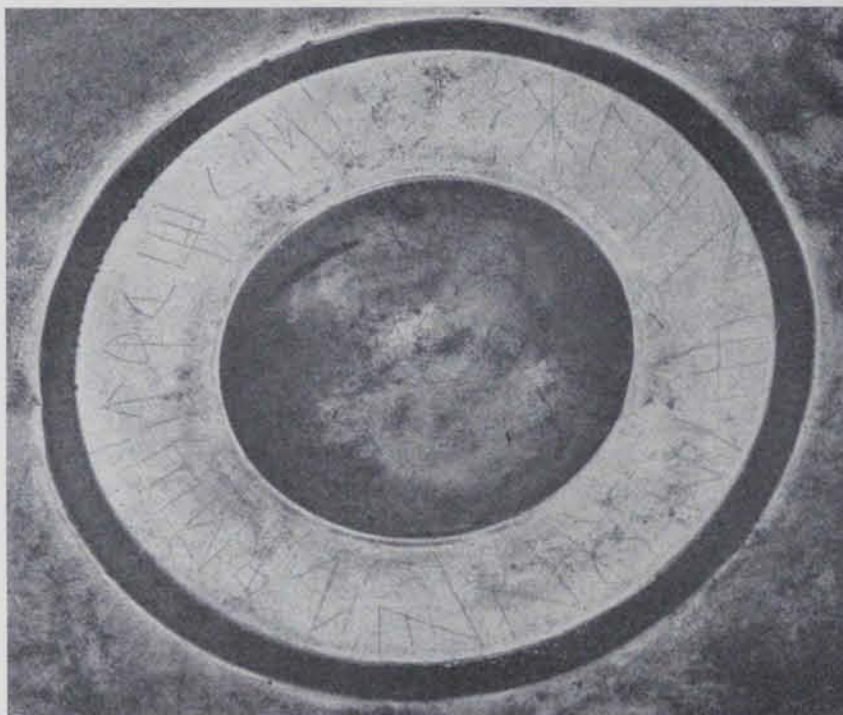

Fig. 372.—Inscripció de Tivissa en el revers d'una pàtera d'argent

entre dues de les sèries de punts esmentades. La inscripció és aquesta:

⋈ ↑ ♣ N ♣ | M' ⋈ N N' ⋈ ϕ M ♣ | ↑ ϕ ⋈ < M' |

Les lletres per la natura del material on són gravades, l'argent, són molt fines, les curves són anguloses, sovint el punxó o estilet amb el qual foren traçades va obeir poc la mà de l'inscriptor, prolongant les ratlles ultramesura. Seria possible que la inscripció fos posterior al moment de fabricació del vas i que no hi hagués relació entre les figuracions d'aquest i les paraules d'aquella.

En conjunt hi ha a Tivissa 14 signes diferents. La brevetat de la inscripció fa que hàgim de considerar l'alfabet de Tivissa com a molt incomplet, però netament comprès en els grups ibèrics pròpiament dits i no en els tartessis. Amb escasses lletres iguals a les de l'alfabet tartessi o al de La Bastida (1) amb el que té més parentiu és amb el de Pujol (11 signes iguals), molt més que amb el monetal de cavall alat (només 8 signes similars) o el de Luzaga (7 signes).

Es gairebé segur que la inscripció de la pàtera de Tivissa tenia caràcter religiós. Només cal pensar en l'objecte on està gravada, sens cap dubte un vas litúrgic.

INSCRIPCIÓ DE VIC (fig. 373).

Fou descoberta el 21 d'abril de 1929 pel Sr. Joaquim Vilaplana Pujolar, apotecari de Vic, a la masia La Roca del terme de les Masies de Voltregà, a la plana de Vic. Formava part d'una paret de dita masia i ara es guarda en el museu lapidari instal·lat en el temple romà de Vic. Ha estat publicada pel Sr. Naval i Ayerbe (2).

El monument epigràfic ausetà és una estela de pedra calissa, grisa i compacta; amida 1,12 m. d'alçària, per 0,38 d'amplària mitja (és més ample per la part superior i es va estrenyent cap avall), el seu gruix és de 0,37 m. Presenta actualment en la seva part central una excavació circular en forma de cassoleta de 18 cm. de diàmetre per 7,5 de fondària màxima, les vores d'aquesta cassoleta estan escarbotades, però tot l'interior és ben pulimentat; a banda i banda del forat hi han dos encaixos, el de la dreta més amunt que el de l'esquerra. La pedra havia servit

(1) De totes maneres els signes quart i onzè són a La Bastida, però invertits. El tercer es podria considerar similar al 21 del text de La Bastida.

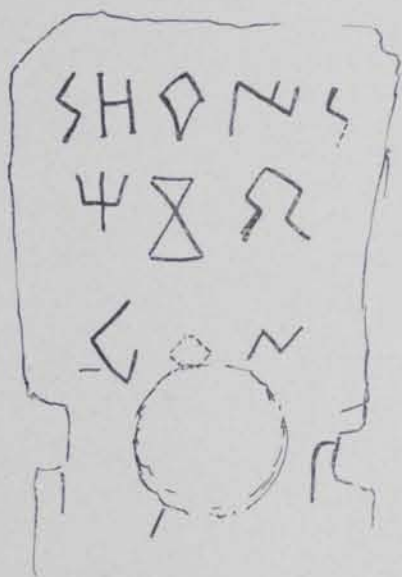
(2) NAVAL Y AYERBE, FRANCISCO: *Una estela ausetana*. Boletín de la Real Academia de la Historia, vol. XCV, 2.ª de 1929, pàgines 408-413 amb un gravat. Hem rebut d'aquesta inscripció diferents dades del Sr. EDUARD JUNYENT, Prevere, Conservador del Museu Episcopal de Vic, al qual fem present el nostre agraïment.

l'existència d'un poblat ibèric. En la data esmentada el senyor Lluís Brull va fer en l'extrem de l'itsme que permet l'accés al turó una excavació que va donar per resultat la descoberta d'un sortint en forma de torre, probablement una defensa de l'entrada del poblat.

La inscripció de què parlem està gravada en un dels vasos d'argent del tresor esmentat. És una pàtera de fabricació indígena amb grans influències gregues amb unes escenes religioses gravades en l'anvers, el revers és llis i sols té, formant cercle (fig. 372), dita inscripció. Consta de 21 signes dividits en quatre paraules per conjunts de tres puntets o millor dit ratlletes verticals. El començ de la inscripció és determinable per l'existència d'un espai en blanc

de marxapeu d'un portal, el forat central seria el galze de la porta i el seu poliment seria produït pel girar de l'eix. Els encaixos tal vegada eren per a subjectar fortament la pedra en el seu lloc. Tot això, és, naturalment, molt posterior al temps en què la pedra acomplia el seu ofici d'estela.

La inscripció constava de quatre ratlles, dues bastant ben conservades i dues interrompudes pel forat i els encaixos. Els signes visibles són els següents:

La part que dibuixem amb punts és dubtosa. L'estela està escarbotada per la banda superior dreta i per tota la part central.

Fig. 374.
Estela de Badalona

El Sr. Naval parla de 12 signes, que transcriu

en lletres llatines però no copia. A nosaltres només ens sembla possible precisar-ne 9, més un de dubtós i restes d'altres quatre de forma indeterminable. L'alfabet correspon com és lògic al de la part N. i NE. de la Península. El lloc on està gravada la inscripció fa segur el seu caràcter funerari, sense que es puguin fer més precisions.

INSCRIPCIÓ DE BADALONA (fig. 374).

Fou descoberta fa més de 50 anys en la partida anomenada de Llefia, situada al SW. del terme de Badalona, que aleshores era enterament rural i ara plena d'edificacions industrials i cases obreres. En aquest lloc hi ha la masia de Can Paxau on aparegueren restes de construccions romanes que han estat progressivament destruïdes en fer-se noves construccions (1). No se sap en quines circumstàncies ni en quina relació amb les restes romanes es descobrí una estela ibèrica (fig. 374) que publicarem en 1928 (2), i que actualment es guarda en el Museu de l'Agrupació Excursionista de Badalona.

Té 1,42 m. d'alçària, per 0,41 d'amplària i 0,28 de gruix. Per la part infe-

(1) Recentment s'han fet excavacions en aquest lloc pels actius elements de l'Agrupació Excursionista de Badalona. GARRIGA i SANCHO, MIQUEL: *Una excavació al herri de Llefia*. Butlletí de l'Agrupació Excursionista de Badalona, any II, 1932, núms. 8 i 9.

(2) SERRA-RÀFOLS, JOSEP DE C.: *Forma Conventus Tarraconensis*, I. *Pactulo-Blanda*. Barcelona, INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, 1928, pàg. 25, figs. 7 i 8.

Fig. 373. — Estela de Vic

rior té alguns trencs. Els elements que la decoren, en rebaix o en relleu, a partir de la part inferior, són els següents: una cartela gravada; una roseta de sis fulles o radis, en relleu, inscrita en un cercle rebaixat; un creixent amb les puntes cap amunt, també en relleu, i inscrit igualment en un semi-cercle rebaixat; una svàstica a l'esquerra i tres puntes de llança amb la punta cap a dalt a la dreta; i a la part superior una inscripció ibèrica de la qual són visibles les lletres **ANH** seguides d'una altra, dubtosa i esborrada. L'estela acaba per la part superior per un cantell mal tallat i és possible que estigui també per aquí escantonada, però no trencada. L'interès d'aquesta estela és remarcable no sols per ella mateixa, sinó també per autenticar l'estela del mateix gènere i decoració emparentada trobada a Barcelona (1), de l'autenticitat de la qual es dubtava, ja que sols se'n conserven dibuixos antics i no se sap si ha estat destruïda o sols foraviada.

Els tres signes visibles a l'estela de Badalona es troben en els alfabetos de les inscripcions monetals catalanes tal com lògicament era d'esperar. La inscripció devia tenir caràcter funerari i devia reduir-se al nom del difunt o una breu invocació. En la decoració de l'estela són remarcables a més de la roseta i el creixent, possiblement símbols de caràcter religiós, les puntes de llança que trobem en tantes esteles de l'Aragó (2), el significat de les quals es pot deduir d'un text d'Aristòtil (3) que ens diu que es posaven sobre la sepultura tantes puntes de llança com enemics morts en combat pel cabdill o guerrer difunt. — JOSEP DE C. SERRA-RAFOLS.

Les inscripcions paganes de la necròpolis romano-cristiana de Tarragona

Les excavacions de la Necròpolis romana-cristiana de Tarragona han augmentat notablement la sèrie d'inscripcions paganes de la capital de la *Hispania Citerior*, ja força rica de monuments d'Epigrafia clàssica (4).

En el nostre recull donem les inscripcions trobades fins a la data corresponent al present volum de l'ANUARI, amb un conjunt de prop de 60 peces senceres o poc fragmentàries i una altra seixantena de fragments més o menys importants.

La major part han estat editades en les Memòries de les excavacions que publica la *Junta superior de Excavaciones y Antigüedades*; una primera sèrie, en un estudi del Sr. P. Beltran, que integra la Memòria presentada pels enginyers de la fàbrica de tabacs: *Inscripciones halladas en las obras para la nueva fábrica de tabacos de Tarragona*. Memòria núm. 6 (88 de l'ordre general) de l'any 1925-26 (Madrid 1927), pàgs. 9-61. I les demés en tres Memòries presentades per Mn. J. Serra i Vilaró. *Excavaciones en la Necròpolis romano-cristiana de Tarragona*, Memòria núm. 1 (93 de l'ordre general), de 1927 (Madrid 1928); núm. 6 (104) de 1928 (Madrid 1929) i núm. 7 (111) de 1929 (Madrid 1930). L'edició d'algunes de la primera sèrie fou repetida en el volum VII (1921-1926) d'aquest ANUARI (AIEC), pàgs. 100-103 i 287-290, i una (el núm. 58) pel Dr. J. Vives als *Analecta Sacra Tarraconensia*, IV (Barcelona, 1928), pàgs. 265-269: *Inscripciones de la Necròpolis romano-cristiana de Tarragona*.

Poquíssimes — els núms. 38, 40, 44, 54, 84, 93, de 114 a 118 i 121 — potser perquè passaren desapercibudes als directors de la primera campanya d'excavacions, han restat fins ara inèdites.

Una bona part d'aquestes inscripcions no són funeràries — unes 25 són honoràries o sacres — les quals procedeixen de les ruïnes de la ciutat i foren emprades en la necròpolis cristiana en època relativament tardana. Per les restants, encara que sepulcral, no és documentat que procedixin d'una necròpolis pagana que hagués ocupat una part d'aquesta àrea (5); foren preses de sepulcres pagans abandonats i els cristians se'n serviren, com de les anteriors, per a material de construcció de les tombes llurs.

(1) HÜBNER: *Monumenta linguae ibérica*, inscripció IV, pàg. 143.

(2) CABRÉ, J.: *Estelas ornamentadas ibéricas del Bajo Aragón*. ANUARI, VI, 1915-20, pàgs. 629-641.

(3) *Política*, VII, 2, 6. Vegeu el treball citat de Cabré, pàg. 637.

(4) Vegeu el *Corpus Inscriptionum Latinarum (CIL)*, vol. II, núms. de 4071 a 4451 i de 6071 a 6143.

(5) Ço que és probable, puix hom hi trobà monuments indubtablement pagans (cfr. *Necròpolis cristiana de Tarragona*: ANUARI DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, VII, 1921-26 (Barcelona 1932, figs. 201-203), i el Sr. Beltran, en el seu estudi de les inscripcions, ja citat, pàg. 11, parla d'urnes cineràries de terra cuita trobades en aquesta àrea.